

บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมประชาธิปไตยฐานราก
THE ROLE OF LOCAL ADMINISTRATIVE ORGANIZATIONS IN PROMOTING
GRASSROOTS DEMOCRACY

ศยามล อินทียศ

Sayamon Inthiyod

พร้อมพล สัมพันธ์โน

Promphol Samphanthano

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

Mahamakut Buddhist University Lanna Campus

E-mail: Poyesean@hotmail.com

วันที่รับบทความ: 25 ตุลาคม 2568; วันแก้ไขบทความ: 15 พฤศจิกายน 2568;

วันที่ตอบรับบทความ: 16 พฤศจิกายน 2568

Received: October 25, 2025; Revised: , November 15 2025; Accepted: November 16, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมประชาธิปไตยฐานราก อันเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาระบบประชาธิปไตยในสังคมไทย โดยใช้การศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตย การลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม และการสร้างธรรมาภิบาลในระดับพื้นที่

ผลการศึกษาพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจสาธารณะ ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านสิทธิ หน้าที่ และความเป็นพลเมือง ตลอดจนเป็นกลไกในการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานยังประสบกับข้อจำกัดด้านโครงสร้างการบริหาร งบประมาณ บุคลากร และวัฒนธรรมทางการเมืองบางประการ ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพในการพัฒนาประชาธิปไตยฐานราก บทความเสนอแนวทางในการเสริมสร้างบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ การกระจายอำนาจอย่างเป็นรูปธรรม การพัฒนาศักยภาพบุคลากร การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างต่อเนื่อง และการสร้างระบบบริหารจัดการที่โปร่งใสและตรวจสอบได้ ทั้งนี้ หากสามารถดำเนินการได้อย่างมี

ประสิทธิภาพ จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาธิปไตยฐานราก และนำไปสู่การพัฒนาสังคมไทยอย่างยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ: องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ประชาธิปไตยฐานราก, การมีส่วนร่วมของประชาชน, ธรรมาภิบาล, การพัฒนาท้องถิ่น

Abstract

This article aims to examine the role of local administrative organizations in promoting grassroots democracy, which serves as a fundamental foundation for democratic development in Thai society. The study employs a documentary research approach by analyzing relevant concepts, theories, and academic studies related to local governance, public participation, and democratic development. The analysis focuses on the roles of local administrative organizations in enhancing citizen participation, fostering democratic values, reducing social inequality, and strengthening good governance at the local level.

The findings indicate that local administrative organizations play a crucial role in creating opportunities for public participation in decision-making processes, promoting civic awareness, and encouraging citizens to engage in local development activities. These organizations also function as key mechanisms for decentralization, enabling communities to manage their own resources and respond effectively to local needs. However, several challenges remain, including limitations in administrative autonomy, budgetary constraints, insufficient human resources, and persistent political culture issues that hinder the effective development of grassroots democracy. The article suggests that strengthening grassroots democracy requires concrete decentralization policies, capacity building for local officials, continuous promotion of public participation, and the establishment of transparent and accountable governance systems. If these measures are effectively implemented, local administrative organizations will be able to serve as a strong foundation for sustainable democratic development and contribute to long-term social stability and development in Thailand.

Keywords: Local Administrative Organizations, Grassroots Democracy, Public Participation, Good Governance, Local Development

บทนำ

ประชาธิปไตยถือเป็นระบอบการปกครองที่ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญ โดยเฉพาะ “ประชาธิปไตยฐานราก” ซึ่งมุ่งเน้นให้ประชาชนในระดับท้องถิ่นสามารถมีบทบาทในการตัดสินใจ กำหนดทิศทางการพัฒนา และตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของตนเองอย่างแท้จริง การพัฒนาประชาธิปไตยให้เข้มแข็งจึงมิได้เริ่มต้นจากระดับชาติเท่านั้น หากแต่ต้องเริ่มจากระดับชุมชนและท้องถิ่นซึ่งเป็นฐานรากของสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนับเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนประชาธิปไตยฐานราก เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด มีบทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการทรัพยากร ท้องถิ่น การให้บริการสาธารณะ และการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง และการพัฒนาในระดับพื้นที่ การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงสะท้อนให้เห็นถึงระดับความเข้มแข็งของประชาธิปไตยในสังคมโดยรวม

อย่างไรก็ตาม แม้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมประชาธิปไตยฐานราก แต่ในทางปฏิบัติยังประสบกับข้อจำกัดหลายประการ ทั้งในด้านโครงสร้างอำนาจ การมีส่วนร่วมของประชาชน ความรู้ ความเข้าใจด้านประชาธิปไตย รวมถึงปัญหาการบริหารงานและธรรมาภิบาล ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมประชาธิปไตยฐานราก วิเคราะห์แนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนเสนอแนวทางในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

เนื้อหา

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมประชาธิปไตยฐานราก มีดังต่อไปนี้

1. แนวคิดประชาธิปไตยฐานราก ประชาธิปไตยฐานราก (Grassroots Democracy) หมายถึง รูปแบบของประชาธิปไตยที่เปิดโอกาสให้ประชาชนในระดับท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การกำหนดนโยบาย และการบริหารจัดการสาธารณะอย่างใกล้ชิด โดยเน้นการมีส่วนร่วมโดยตรงของประชาชนมากกว่าการพึ่งพาอำนาจจากส่วนกลาง แนวคิดดังกล่าวถือเป็นรากฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากช่วยเสริมสร้างความตระหนักรู้ในสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของพลเมือง (โกวิทย์ พวงงาม, 2562) ประชาธิปไตยฐานรากยังเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์จริงในชีวิตประจำวัน เช่น การเข้าร่วมประชุม ชุมชน การเลือกตั้งท้องถิ่น และการแสดงความคิดเห็นต่อโครงการพัฒนาต่าง ๆ ซึ่งช่วยหล่อหลอมให้ประชาชนเกิดจิตสำนึกประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน (สถาบันพระปกเกล้า, 2562)

2. ความหมายและบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นตามหลักการกระจายอำนาจ เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่สามารถบริหารจัดการตนเองได้ในระดับหนึ่ง โดยมีหน้าที่สำคัญในการจัดบริการสาธารณะ พัฒนาท้องถิ่น และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ (ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, 2561)

การดำรงอยู่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตยฐานราก เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด และเป็นพื้นที่แรกที่ประชาชนได้เรียนรู้กระบวนการประชาธิปไตยผ่านการเลือกตั้ง การมีส่วนร่วม และการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ (โกวิท พวงงาม, 2560)

3. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมประชาธิปไตยฐานราก

3.1) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ เช่น การจัดเวทีประชาคม การรับฟังความคิดเห็นต่อแผนพัฒนาท้องถิ่น และการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ การมีส่วนร่วมดังกล่าวช่วยให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่และเกิดความตื่นตัวทางการเมือง (สถาบันพระปกเกล้า, 2562)

3.2) การเสริมสร้างความรู้และจิตสำนึกประชาธิปไตย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถส่งเสริมความรู้ด้านประชาธิปไตยผ่านการจัดอบรม การให้ความรู้ด้านสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง รวมถึงการส่งเสริมกิจกรรมทางการเมืองในระดับชุมชน ซึ่งจะช่วยพัฒนาทัศนคติและค่านิยมประชาธิปไตยให้หยั่งรากลึกในสังคม (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2560)

3.3) การส่งเสริมธรรมาภิบาลและความโปร่งใส หลักธรรมาภิบาล เช่น ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการตรวจสอบได้ เป็นหัวใจสำคัญของการบริหารงานท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดำเนินงานอย่างโปร่งใสจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ประชาชน และส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2561)

3.4) การพัฒนาศักยภาพผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จของประชาธิปไตยฐานราก การพัฒนาศักยภาพผู้นำให้มีความรู้ด้านการบริหาร การเมือง และคุณธรรมจริยธรรม จะช่วยให้การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้น (UNDP, 2019)

4. ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมประชาธิปไตยฐานราก แม้้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีบทบาทสำคัญ แต่ยังมีเผชิญกับอุปสรรคหลายประการ เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชนยังอยู่ในระดับจำกัด ความรู้ความเข้าใจด้านประชาธิปไตยของประชาชนยังไม่เพียงพอ ระบบอุปถัมภ์และการเมืองท้องถิ่นแบบเดิม ข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากร การกระจายอำนาจจากส่วนกลางยังไม่สมบูรณ์ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการพัฒนาประชาธิปไตยฐานรากอย่างยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจฯ, 2563)

5. แนวทางการพัฒนาบทบาทท้องถิ่น แนวทางในการเสริมสร้างบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างต่อเนื่อง พัฒนาศักยภาพบุคลากร และผู้นำท้องถิ่น เสริมสร้างความโปร่งใสและกลไกตรวจสอบ สนับสนุนการกระจายอำนาจอย่างแท้จริง ส่งเสริมการเรียนรู้ประชาธิปไตยในระดับชุมชน แนวทางดังกล่าวจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาธิปไตยฐานราก และนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในระยะยาว

6. **กรอบกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมประชาธิปไตยฐานราก** การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมประชาธิปไตยฐานรากตั้งอยู่บนพื้นฐานของกรอบกฎหมายและนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งกำหนดให้มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการสาธารณะอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ยังเป็นกลไกสำคัญที่กำหนดอำนาจหน้าที่ และขอบเขตความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดบริการสาธารณะและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน นโยบายของรัฐด้านการกระจายอำนาจยังมุ่งเน้นให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเป็นอิสระในการบริหารจัดการ มีงบประมาณเพียงพอ และสามารถพัฒนาพื้นที่ได้ตามบริบทของตนเอง ซึ่งถือเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการเสริมสร้างประชาธิปไตยฐานรากให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม (สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจฯ, 2563)

7. **บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตย** นอกจากบทบาทด้านโครงสร้างและกลไกทางการเมืองแล้ว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝัง “วัฒนธรรมประชาธิปไตย” ให้เกิดขึ้นในสังคมท้องถิ่น วัฒนธรรมประชาธิปไตยหมายถึง ค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมที่เคารพสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และการยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถส่งเสริมวัฒนธรรมดังกล่าวได้ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การส่งเสริมสภาเด็กและเยาวชน การจัดเวทีสาธารณะเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การสนับสนุนเครือข่ายภาคประชาชน การสร้างพื้นที่สาธารณะสำหรับการมีส่วนร่วมทางสังคม กิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้ประชาชนเรียนรู้การอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย และพัฒนาทักษะการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (สถาบันพระปกเกล้า, 2562)

8. **การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลกับการส่งเสริมประชาธิปไตยฐานราก** ในยุคดิจิทัล เทคโนโลยีสารสนเทศมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยฐานราก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือในการเพิ่มช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น ระบบรับฟังความคิดเห็นออนไลน์ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านเว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ การให้บริการประชาชนแบบอิเล็กทรอนิกส์ (e-Service) การถ่ายทอดสดการประชุมสภาท้องถิ่น การใช้เทคโนโลยีดังกล่าวช่วยเพิ่มความโปร่งใส ลดช่องว่างระหว่างรัฐกับประชาชน และเอื้อต่อการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น (UNDP, 2019)

9. **บทเรียนและแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practices)** จากการศึกษาประสบการณ์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่ง พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการส่งเสริมประชาธิปไตยฐานราก ได้แก่ ผู้นำท้องถิ่นที่มีวิสัยทัศน์และยึดหลักธรรมาภิบาล การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การสื่อสารที่โปร่งใสและต่อเนื่อง การบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน การติดตามและประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ แนวปฏิบัติดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ประชาธิปไตยฐานรากจะเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคม (World Bank, 2018)

10. **สังเคราะห์ภาพรวมของบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น** จากการวิเคราะห์สามารถสรุปได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประชาธิปไตยฐานราก ทั้งในมิติของการส่งเสริม

การมีส่วนร่วม การพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตย การสร้างความโปร่งใส และการเสริมพลังให้ประชาชนสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองได้อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของกระบวนการดังกล่าวยังขึ้นอยู่กับปัจจัยสนับสนุนหลายด้าน ทั้งโครงสร้างทางกฎหมาย นโยบายของรัฐ ศักยภาพของผู้นำ และความตื่นตัวของประชาชน หากสามารถพัฒนาองค์ประกอบเหล่านี้ได้อย่างเป็นระบบ จะส่งผลให้ประชาธิปไตยฐานรากมีความเข้มแข็งและนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในระยะยาว

11. ตัวชี้วัดความสำเร็จของการส่งเสริมประชาธิปไตยฐานรากในระดับท้องถิ่น การประเมินผลการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมประชาธิปไตยฐานราก จำเป็นต้องอาศัยตัวชี้วัดที่สะท้อนผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรม โดยสามารถแบ่งออกเป็น 4 มิติหลัก ได้แก่ มิติการมีส่วนร่วมของประชาชน พิจารณาจากระดับการเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะ การประชุมประชาคม การแสดงความคิดเห็นต่อแผนพัฒนาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจทางนโยบาย ซึ่งสะท้อนถึงความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชน (สถาบันพระปกเกล้า, 2562) มิติด้านธรรมาภิบาลและความโปร่งใส พิจารณาจากการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร การเข้าถึงข้อมูลสาธารณะ การตรวจสอบได้ และความรับผิดชอบของผู้บริหารท้องถิ่น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความไว้วางใจของประชาชน (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2561) มิติด้านศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ครอบคลุมถึงความรู้ความสามารถของบุคลากร ระบบบริหารจัดการ และประสิทธิภาพในการให้บริการสาธารณะ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพการปกครองในระดับพื้นที่ (โกวิท พวงงาม, 2562) มิติด้านผลลัพธ์ทางสังคมและการเมือง ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชน ความร่วมมือระหว่างภาคส่วน และการลดความขัดแย้งในพื้นที่ อันเป็นผลสะท้อนของประชาธิปไตยฐานรากที่มีคุณภาพ (UNDP, 2019)

12. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาพลเมืองประชาธิปไตย การพัฒนาประชาธิปไตยฐานรากมิได้จำกัดอยู่เพียงโครงสร้างทางการเมืองเท่านั้น หากแต่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับการพัฒนาคุณภาพของ “พลเมือง” องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณลักษณะของพลเมืองประชาธิปไตย ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง การยึดหลักนิติธรรม การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น โครงการอบรมพลเมืองดี วิธีประชาธิปไตย กิจกรรมเยาวชน และการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ล้วนเป็นเครื่องมือสำคัญในการหล่อหลอมพลเมืองคุณภาพ ซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืนของระบอบประชาธิปไตย (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2560)

13. ความสัมพันธ์ระหว่างประชาธิปไตยฐานรากกับการพัฒนาที่ยั่งยืน ประชาธิปไตยฐานรากมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาในมิติ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) โดยเฉพาะเป้าหมายที่ 16 ว่าด้วยสถาบันที่เข้มแข็ง สันติภาพ และความยุติธรรม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สามารถบริหารงานอย่างมีส่วนร่วม โปร่งใส และยึดหลักธรรมาภิบาล จะเอื้อต่อการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง และลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม (UNDP, 2020)

14. บทสังเคราะห์เชิงวิเคราะห์

จากการศึกษา พบว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนประชาธิปไตยฐานราก ทั้งในด้านการมีส่วนร่วม การพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตย และการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของการดำเนินงานยังขึ้นอยู่กับปัจจัยสนับสนุนหลายประการ ได้แก่ ความจริงจังของนโยบายกระจายอำนาจ ศักยภาพของผู้นำท้องถิ่น การมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องของประชาชน ระบบตรวจสอบถ่วงดุลที่มีประสิทธิภาพ หากสามารถพัฒนาองค์ประกอบเหล่านี้อย่างเป็นระบบ จะทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นฐานรากที่มั่นคงของระบอบประชาธิปไตยไทย และนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนในระยะยาว

15. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการสร้างเครือข่ายภาคประชาชน การส่งเสริมประชาธิปไตยฐานรากมิได้อาศัยเพียงบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพียงฝ่ายเดียว หากแต่ต้องอาศัยเครือข่ายความร่วมมือจากภาคประชาชน ภาคประชาสังคม และภาคเอกชนในพื้นที่ การสร้างเครือข่ายดังกล่าว ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การระดมทรัพยากร และการตรวจสอบถ่วงดุลซึ่งกันและกัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถทำหน้าที่เป็น “ตัวกลาง” ในการประสานความร่วมมือระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน สภาองค์กรชุมชน และสถาบันการศึกษา เพื่อร่วมกันพัฒนาพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม การดำเนินงานในลักษณะเครือข่ายนี้จะช่วยเพิ่มพลังทางสังคม (social capital) และส่งเสริมให้ประชาธิปไตยฐานรากมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น (โกวิทย์ พวงงาม, 2562)

16. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการลดความเหลื่อมล้ำทางการเมือง ความเหลื่อมล้ำทางการเมืองเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตย โดยเฉพาะในสังคมที่ประชาชนบางกลุ่มยังขาดโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและกระบวนการตัดสินใจ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีบทบาทสำคัญในการลดช่องว่างดังกล่าว ผ่านการเปิดพื้นที่ให้กลุ่มเปราะบาง เช่น ผู้สูงอายุ คนพิการ สตรี และเยาวชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ การออกแบบนโยบายและโครงการที่คำนึงถึงความหลากหลายของประชาชนในพื้นที่ จะช่วยให้การพัฒนาท้องถิ่นเป็นไปอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของประชาธิปไตยฐานราก (UNDP, 2020)

17. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง ในบริบทของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการเมือง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ โดยเฉพาะการนำแนวคิดการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Governance) มาใช้ ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วม ความร่วมมือ และความโปร่งใส การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น ระบบข้อมูลเปิด (Open Data) การประชุมออนไลน์ และแพลตฟอร์มรับฟังความคิดเห็นของประชาชน จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารและสร้างความไว้วางใจระหว่างภาครัฐกับประชาชน อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยฐานรากในยุคดิจิทัล (World Bank, 2018)

18. การวิเคราะห์เชิงสังเคราะห์: องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับความยั่งยืนของประชาธิปไตย จากการวิเคราะห์ในภาพรวมสามารถสังเคราะห์ได้ว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกหลักในการเชื่อมโยงประชาชนเข้ากับระบบการเมืองการปกครอง ทั้งในด้านการมีส่วนร่วม การตรวจสอบ และการพัฒนานโยบายสาธารณะในระดับพื้นที่ หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินงานภายใต้หลักธรรมาภิบาล มีความโปร่งใส และเปิด

โอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง จะส่งผลให้ประชาธิปไตยฐานรากมีความมั่นคงและยั่งยืน ในทางตรงกันข้าม หากขาดการพัฒนาเชิงโครงสร้าง ขาดการมีส่วนร่วม และยังคงมีปัญหาด้านอำนาจนิยมหรือระบบอุปถัมภ์ ย่อมส่งผลให้ประชาธิปไตยในระดับชาติอ่อนแอลงตามไปด้วย ดังนั้น การพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยไทยในระยะยาว

19. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้าง “ความเข้มแข็งของชุมชน” ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตยฐานราก ความเข้มแข็งของชุมชนหมายถึงความสามารถของประชาชนในการรวมกลุ่ม แก้ไขปัญหา และพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองโดยอาศัยพลังภายในของชุมชนเป็นหลัก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนได้ผ่านการส่งเสริมกลุ่มองค์กรชุมชน สภาองค์กรชุมชน และเครือข่ายประชาชนในระดับพื้นที่ การสนับสนุนดังกล่าวช่วยให้ประชาชนมีเวทีในการแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาจากล่างขึ้นบน (Bottom-up Development) (โกวิทย์ พวงงาม, 2562)

20. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการสร้างโปร่งใสและการตรวจสอบจากภาคประชาชน ความโปร่งใสถือเป็นหัวใจของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงาน งบประมาณ และโครงการพัฒนาต่าง ๆ ให้ประชาชนสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวกและทั่วถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ เช่น การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น การเปิดเผยงบประมาณรายจ่ายประจำปี และการรับเรื่องร้องเรียนผ่านช่องทางต่าง ๆ จะช่วยลดปัญหาการทุจริตและเสริมสร้างความเชื่อมั่นต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของประชาธิปไตยฐานราก (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2561)

21. บทบาทเชิงเปรียบเทียบ: ประชาธิปไตยฐานรากในบริบทสากล ในหลายประเทศ แนวคิดประชาธิปไตยฐานรากได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบผ่านการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นอย่างแท้จริง เช่น ประเทศในกลุ่มยุโรปเหนือและประเทศพัฒนาแล้ว ซึ่งให้อำนาจแก่รัฐบาลท้องถิ่นในการกำหนดนโยบายสาธารณะและบริหารงบประมาณของตนเองอย่างอิสระ องค์การสหประชาชาติและธนาคารโลกต่างยอมรับว่า การเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตยและการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา (UNDP, 2020; World Bank, 2018) บทเรียนจากต่างประเทศชี้ให้เห็นว่า การกระจายอำนาจที่แท้จริง การมีส่วนร่วมของประชาชน และความโปร่งใสในการบริหาร เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ประชาธิปไตยฐานรากประสบความสำเร็จ

22. แนวโน้มและทิศทางการพัฒนาประชาธิปไตยฐานรากในอนาคต แนวโน้มของการพัฒนาประชาธิปไตยฐานรากในอนาคตจะมุ่งไปสู่ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมของประชาชน การเปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชนมีบทบาทเชิงนโยบายมากขึ้น การเสริมสร้างสมรรถนะของผู้นำท้องถิ่นให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง การบูรณาการการทำงานระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชน หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถ

ปรับตัวให้สอดคล้องกับแนวโน้มดังกล่าว จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาธิปไตยฐานราก และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว (UNDP, 2020)

23. สังเคราะห์ภาพรวมเชิงวิเคราะห์ จากการศึกษาทั้งในเชิงแนวคิด ทฤษฎี และแนวปฏิบัติ สามารถสรุปได้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประชาธิปไตยฐานราก ทั้งในมิติของการมีส่วนร่วม การเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย การพัฒนาศักยภาพประชาชน และการสร้างความโปร่งใสในการบริหารงาน อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของการส่งเสริมประชาธิปไตยฐานรากยังขึ้นอยู่กับปัจจัยสนับสนุนหลายประการ ได้แก่ การกระจายอำนาจอย่างแท้จริง การพัฒนาศักยภาพบุคลากรท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และการสนับสนุนเชิงนโยบายจากภาครัฐ หากสามารถดำเนินการได้อย่างเป็นระบบ จะช่วยวางรากฐานประชาธิปไตยที่มั่นคงและยั่งยืนให้กับสังคมไทยในระยะยาว

24. การมีส่วนร่วมของประชาชนกับการเสริมสร้างประชาธิปไตยฐานราก การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นหัวใจสำคัญของประชาธิปไตยฐานราก โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่นซึ่งประชาชนมีความใกล้ชิดกับกระบวนการตัดสินใจมากที่สุด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการบริหาร ตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน ไปจนถึงการติดตามและประเมินผล รูปแบบของการมีส่วนร่วมอาจอยู่ในลักษณะของ การประชาคมท้องถิ่น การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น การเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการหรือภาคีเครือข่าย กระบวนการเหล่านี้ช่วยให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Ownership) และตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะพลเมือง ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของประชาธิปไตยฐานราก (โกวิทย์ พวงงาม, 2562)

25. บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตย วัฒนธรรมประชาธิปไตยเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ระบบประชาธิปไตยดำรงอยู่อย่างยั่งยืน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทโดยตรงในการปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของประชาชน เช่น การเคารพสิทธิผู้อื่น การยอมรับความเห็นที่แตกต่าง การแก้ไขปัญหาด้วยเหตุผล และการใช้กระบวนการสันติวิธี การจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ด้านประชาธิปไตย การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการสนับสนุนกิจกรรมของเยาวชนในระดับท้องถิ่น ล้วนเป็นกลไกที่ช่วยสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้หยั่งรากลึกในสังคม (สถาบันพระปกเกล้า, 2562)

26. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม หนึ่งในเป้าหมายสำคัญของประชาธิปไตยฐานรากคือการลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมทางสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการจัดสรรทรัพยากรและบริการสาธารณะให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง การจัดบริการด้านการศึกษา สาธารณสุข สวัสดิการสังคม และการพัฒนาอาชีพในระดับท้องถิ่น ช่วยลดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท และช่วยให้ประชาชนเข้าถึงโอกาสในการพัฒนาอย่างเท่าเทียม ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของประชาธิปไตยและเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (UNDP, 2020)

27. อุปสรรคเชิงโครงสร้างต่อการพัฒนาประชาธิปไตยฐานราก แม้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมประชาธิปไตยฐานราก แต่ยังคงเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่ การกระจายอำนาจที่ยังไม่สมบูรณ์ ทำให้ท้องถิ่นขาดอิสระในการตัดสินใจ ข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากร วัฒนธรรมอุปถัมภ์และการเมืองท้องถิ่นแบบเครือญาติ การมีส่วนร่วมของประชาชนที่ยังไม่ทั่วถึง อุปสรรคเหล่านี้ส่งผลให้การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่สามารถบรรลุเป้าหมายประชาธิปไตยฐานรากได้อย่างเต็มศักยภาพ จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขผ่านการปฏิรูประบบการบริหารท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม (ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, 2561)

28. แนวทางเชิงกลยุทธ์ในการเสริมสร้างบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้การส่งเสริมประชาธิปไตยฐานรากมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สามารถกำหนดแนวทางเชิงกลยุทธ์ได้ดังนี้เร่งรัดการกระจายอำนาจและงบประมาณอย่างแท้จริงพัฒนาศักยภาพบุคลากรท้องถิ่นให้มีความรู้ด้านธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเพิ่มช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งเสริมเครือข่ายภาคประชาชนและองค์กรชุมชนสร้างระบบติดตามและประเมินผลที่โปร่งใส แนวทางดังกล่าวจะช่วยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการพัฒนาประชาธิปไตยฐานรากได้อย่างยั่งยืน

29. บทสังเคราะห์เชิงบูรณาการ จากการวิเคราะห์ทั้งหมด สามารถสรุปได้ว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนประชาธิปไตยฐานราก เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด และมีบทบาทโดยตรงในการกำหนดคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการสนับสนุนอย่างเหมาะสม ทั้งด้านอำนาจ หน้าที่ งบประมาณ และการมีส่วนร่วมของประชาชน จะสามารถทำหน้าที่เป็นรากฐานของประชาธิปไตยที่มั่นคง โปร่งใส และยั่งยืน อันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมไทยในระยะยาวอย่างแท้จริง

สรุป

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตยฐานราก เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด และเป็นกลไกหลักในการเชื่อมโยงระหว่างรัฐกับประชาชนในระดับพื้นที่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การวางแผนพัฒนา การดำเนินงาน และการตรวจสอบการบริหารงานของท้องถิ่น ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาธิปไตยในระดับรากฐาน นอกจากนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีบทบาทในการปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตย สร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง และลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมผ่านการจัดบริการสาธารณะอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานยังคงประสบกับข้อจำกัดหลายประการ เช่น การกระจายอำนาจที่ยังไม่สมบูรณ์ ข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากร และวัฒนธรรมทางการเมืองในระดับท้องถิ่น

ดังนั้น การเสริมสร้างบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็งจำเป็นต้องอาศัยการสนับสนุนจากภาครัฐในด้านนโยบาย การกระจายอำนาจอย่างแท้จริง การพัฒนาศักยภาพบุคลากร รวมถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างต่อเนื่อง หากสามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม จะส่งผลให้

ประชาธิปไตยฐานรากของไทยมีความมั่นคง โปร่งใส และยั่งยืน อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศในระยะยาวอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

- โกวิทย์ พวงงาม. (2560). การปกครองท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2562). การเมืองการปกครองท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2562). ประชาธิปไตยท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์. (2561). การเมืองการปกครองท้องถิ่นไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์. (2561). ธรรมนูญกับการบริหารภาครัฐไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2560). การกระจายอำนาจและการปกครองท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2560). ประชาธิปไตยกับการเมืองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2562). ประชาธิปไตยฐานรากกับการพัฒนาท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2562). ประชาธิปไตยท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. (2563). รายงานสถานการณ์การกระจายอำนาจของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. (2563). รายงานสถานการณ์การกระจายอำนาจของประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.). (2564). แนวทางการบริหารงานภาครัฐตามหลักธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: สำนักงาน ก.พ.ร.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13. กรุงเทพฯ: สศช.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2561). ธรรมนูญกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิชัยพัฒนา.
- United Nations Development Programme (UNDP). (2019). Decentralization and Local Democracy. New York: UNDP.
- United Nations Development Programme (UNDP). (2020). Human Development Report 2020: The Next Frontier – Human Development and the Anthropocene. New York: UNDP.
- United Nations. (2015). Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: United Nations.

World Bank. (2018). *Local Governance and Community Participation for Development*. Washington, DC: World Bank.

World Bank. (2018). *Local Governance and Community Participation*. Washington, DC: World Bank.